

4 Kontrasty sociálních světů v dolních Holešovicích

JAN SÝKORA, PETRA ŠPAČKOVÁ

4.1 Úvod

Pražské dolní Holešovice se razantně proměňují v moderní městskou čtvrť. Jejich dnešní výraznou charakteristikou je rozmanitost a dynamická transformace fyzického i sociálního prostředí. Na relativně malém prostoru se střídají rekonstruované a staré zanedbané činžovní domy, chátrající nevyužívané industriální plochy s revitalizovanými objekty, zastavárny a herny s moderními kavárnami, galeriemi a luxusními restauracemi. Na první pohled viditelnou fyzickou regeneraci a funkční proměny prostoru zřejmě doplňuje také transformace sociální. Určité náznaky vyšší společenské polarizace a diverzifikace jsou jasně viditelné; na ulici lze potkat představitele nižších sociálních vrstev i reprezentanty příjmově silné společenské skupiny manažerů. Jaká je však skutečná sociálně-prostorová struktura čtvrti? Jsou zde přítomny specifické sociální světy v různých částech čtvrti? A dochází mezi lidmi k určitým druhům interakcí? Na zodpovězení těchto otázek se zaměřuje následující kapitola.

Dolní Holešovice leží ve vnitřním kompaktním městě. Tato část Prahy byla za socialismu zanedbávána na úkor výstavby panelových sídlišť na okrajích metropole, v současnosti je však jednou z nejvýrazněji se transformujících lokalit města (Ouředníček, Temelová, 2009). Spolu s fyzickými a funkčními změnami dochází postupně k proměnám sociálně-prostorové diferenciaci čtvrti, jež posiluje společenské nerovnosti a fragmentaci mezi skupinami s odlišným sociálním statutem (Sýkora, 1999, 2001, Ouředníček, Temelová, 2009) obdobně jako v dalších městech postsocialistických zemí (např. Chelcea, Popescu, Cristea, 2015). Zvýraznění kontrastů a polarizace mezi společensky rozdílně postavenými skupinami s různými preferencemi a vlastnostmi může být zárodkem konfliktů o prostor, segregačních procesů a případného vysídlování sociálně slabších skupin obyvatel (Sailer-Fliege, 1999, Marcuse, van Kempen, 2000, Temelová, 2009, Knox, Pinch, 2010). Z tohoto důvodu je potřeba transformaci vnitřních měst a její důsledky studovat. Povědomí o jejím průběhu může přispět k pojmenování konkrétních problémů, které s sebou proměny měst přinášejí.

Kapitola se zaměřuje na analýzu kontrastů mezi odlišnými sociálními světy, které můžeme zažít v území dolních Holešovic. Zaprvé si klade za cíl vysvětlit sociálně-prostorovou strukturu jednotlivých částí na mikroúrovni statistických obvodů a identifikovat jedinečné rezidenční lokality, ve kterých žijí výrazně odlišné skupiny obyvatelstva lišící se sociálním a demografickým statusem. Z druhé nahlíží na sociální klima vybraných veřejných prostorů, které se nalézají na rozhraní vymezených jedinečných lokalit. S určitou pravděpodobností jsou tudíž prostory využívány různorodými skupinami obyvatel s odlišným životním stylem a je možné je považovat za místa, kde se tyto rozdílné sociální světy střetávají a konfrontují. Kapitola se snaží měnící se sociální klima pochopit především studiem denního rytmu, interakcí mezi osobami využívajícími vybrané prostory a popisem charakteru lidí v prostoru se zaměřením na jejich kontrasty.

4.2 Procesy ovlivňující vývoj současných postsocialistických měst: příklad pražského vnitřního města

S rozpadem východního bloku byl přerušen vývoj socialistických měst řízený tehdejším politickým režimem. Otevření hranic znamenalo pro Prahu rozvoj „spontánních tržně řízených transformací ekonomického, společenského a kulturního prostředí“ (Sýkora, Kamenický, Hauptmann, 2000, s. 63). Při rozvoji současných postsocialistických měst se tak dnes střetává dědictví socialistického vývoje s vlivy novými, typickými pro západní svět (Ouředníček, Temelová, 2009).

Vývoj sociálně-prostorové struktury měst západního vyspělého světa je v současnosti silně ovlivňován kombinací nadnárodních procesů spjatých s globalizací a internacionalizací, s rozvojem informačních technologií a dopravy, reurbanizací a deindustrializací (Sassen, 2007, Knox, Pinch, 2010). S ekonomickou restrukturalizací se však často prohlubují příjmové rozdíly a sociální polarizace vedoucí k zintenzivnění kontrastů a rozvoji nových druhů konfliktů (Sassen, 2007, Scott, 2008). Právě nerovnosti mezi společenskými třídami jsou považovány za jednu z hlavních charakteristik světového velkoměsta (Hamnett, 2001).

V postsocialistickém městě se tyto proměny projevují odlišným způsobem. Současný vývoj Prahy je determinován zejména procesy suburbanizace, mezinárodní migrace a revitalizace (Ouředníček, Temelová, 2009). Privatizace, liberalizace cen a integrace do mezinárodních politických a ekonomických systémů často ovlivnily rozmístění různých funkcí ve městě a hodnoty pozemků a nemovitostí a následně i rezidenční preference obyvatel. Spolu s přílivem cizinců

různého sociálního statusu (Přidalová, Ouředníček, 2017) a rostoucími příjmovými nerovnostmi se zintenzivňuje sociální i ekonomická polarizace mezi jednotlivými skupinami obyvatel města a dochází k celkové transformaci sociálně-prostorové struktury (Sýkora, Kamenický, Hauptmann, 2000, Ouředníček, Temelová, 2009, Ouředníček a kol., 2016).

Vnitřní části měst zemí bývalého východního bloku byly za socialismu většinou zanedbávány, jelikož sem nesměřovaly investice na obnovu domovního fondu. Celkově tak tyto oblasti fyzicky i sociálně upadaly (Bělina a kol., 1998, Sýkora, 2001, Haase, Steinführer, 2007, Ouředníček, Temelová, 2009, Kovács, Wiessner, Zischner, 2015). Výjimkou nebylo ani pražské vnitřní město, a přestože si některé čtvrti uchovaly i v tomto období svoji atraktivitu a vysoký sociální status (například Dejvice, Bubeneč), v případě jiných čtvrtí došlo ve srovnání s ostatními částmi města k relativnímu poklesu kvality bydlení (zejména nově postavenými sídlišti, kam se stěhovaly mladé rodiny s obecně vyšším sociálním statusem). Následně zde zůstávali jen starší obyvatelé vykazující nižší sociální status. Příkladem mohou být bývalé dělnické čtvrti Žižkov a Smíchov (Matějů, 1977, Matějů, Večerník, Jeřábek, 1979, Musil, 2006).

Vývoj vnitřního města po roce 1989 určuje kombinace procesů postsocialistické transformace a tradičních procesů charakteristických pro západní vyspělý svět. Na jedné straně dochází k fyzické regeneraci mnoha jeho částí v důsledku zvýšené poptávky po komerčních a rezidenčních plochách v blízkosti centra města, na druhé straně mnohé čtvrti fyzicky stále upadají, což se projevuje např. plošným nárůstem vnitroměstských *brownfields* (Haase, Steinführer, 2007). Proměny fyzického prostředí doprovází též sociální polarizace a diverzifikace sociálně-prostorové struktury (Temelová, 2009). Zároveň jsou mnohé části vnitřního města poznamenány úbytkem obyvatelstva vyvolaným komercializací (a tedy poklesem významu rezidenční funkce území), zintenzivněním procesu suburbanizace vedoucímu ke stěhování obyvatel mimo kompaktní město a do určité míry celospolečenskou demografickou transformací spjatou se změnami struktury domácností, poklesem porodnosti apod. (Haase, Steinführer, 2007).

Pro proměnu pražského vnitřního města jsou charakteristické procesy revitalizace, a to zejména komercializace a gentrifikace (Sýkora, Kamenický, Hauptmann, 2000, Sýkora, 1999, 2001, Ilík, Ouředníček, 2007, Temelová, 2007, Temelová, Novák, 2007). Tato revitalizace však představuje značně selektivní proces a k významné rekonstrukci domovního fondu nebo výstavbě nových bytových jednotek dochází i ve čtvrtích s nižším sociálním statusem (např. Karlín, Libeň). Často tak žijí obyvatelé s nízkými příjmy v těsném sousedství nových rezidenčních areálů majetnějších skupin obyvatel a vytvářejí celkově sociálně pestré čtvrti (Sýkora, Kamenický, Hauptmann, 2000, Špačková, Pospíšilová, Ouředníček,

2016). Navzdory zmiňovaným rostoucím socioekonomickým nerovnostem tak míry prostorové segregace zatím setrvávají na nízkých hodnotách v porovnání například s americkými velkoměsty (Ouředníček a kol., 2016). Nicméně s prohlubující se sociální diverzifikací vnitřního města pravděpodobně bude v budoucnu docházet ke vzniku více segregovaných a separovaných lokalit, které mohou být pro Prahu i další postsocialistická města značným problémem (Marcińczak a kol., 2015, Ouředníček a kol., 2016).

4.3 Sociální prostředí, sociální klima a denní rytmus

Přestože čtvrti vnitřního města procházejí proměnou současně fyzického i sociálního prostředí, v tomto příspěvku se zaměřujeme především na prostředí sociální. Hlavním cílem kapitoly je ukázat na kontrasty mezi odlišnými sociálními světy, které jsou analyzovány pomocí srovnávání sociálního prostředí v různých částech sledované čtvrti. Sociální prostředí lze popsat s použitím statistických dat o socioekonomické, demografické a etnické struktuře obyvatelstva (sociálně-prostorová struktura čtvrti) na jedné straně, a charakteristikami sociálního klimatu na straně druhé (Ouředníček, Puldová, 2006, Špačková, 2011). Sociální klima je ovlivňováno charakterem vztahů mezi členy sociálních skupin, stupněm sociální soudržnosti, typy chování nebo stavem, ve kterém se lokální společnost nachází (Ouředníček, Puldová, 2006). Je vyjádřeno denním rytmem lokality, historickými a symbolickými hodnotami určitého místa či sdílenými hodnotami mezi rezidenty a osobami v lokalitě pouze dočasně přítomnými. Oproti pouhému popisu sociální struktury osob využívajících daný prostor tak reálněji vystihuje jeho celkový sociální charakter (Špačková, 2011, Špačková, Ouředníček, Susová, 2012).

K zachycení sociálního klimatu určitých lokalit dolních Holešovic jsme vybrali právě charakter denního rytmu. Při studiu denního rytmu bývá zachycován počet a struktura souboru osob využívajících určitý (předem vymezený) prostor během jednoho dne (Parkes, Thrift, 1980). Kromě toho bývá sledován rovněž charakter aktivit a interakcí, které se v tomto území odehrávají. Počet a složení osob stejně tak jako charakter jejich aktivit se obvykle v čase proměňuje. Lidé a jejich aktivity se vstupem do vymezeného prostoru stávají součástí rytmu daného území a ovlivňují celkové sociální klima oblasti (Pospíšilová, 2012). Cílem sledování rytmu konkrétní lokality je přitom snaha nalézt vzorce vystihující pravidelné aktivity lidí ve veřejném prostoru (Temelová, Novák, 2011).

Celkový rytmus místa je vedle struktury obyvatel, kteří prostor využívají, determinován a spoluutvářen řadou dalších faktorů (hustota silničního provozu,

4.1 a Průmyslová část Holešovického přístavu

4.1 b Revitalizace areálu měšťanského pivovaru

4.1 c Budova kulturního centra La Fabrika a designového centra Holport

4.1 d Rozdílný fyzický stav budov v ulici Komunardů

Obrázek 4.1:
Různé tváře
dolních Holešovic

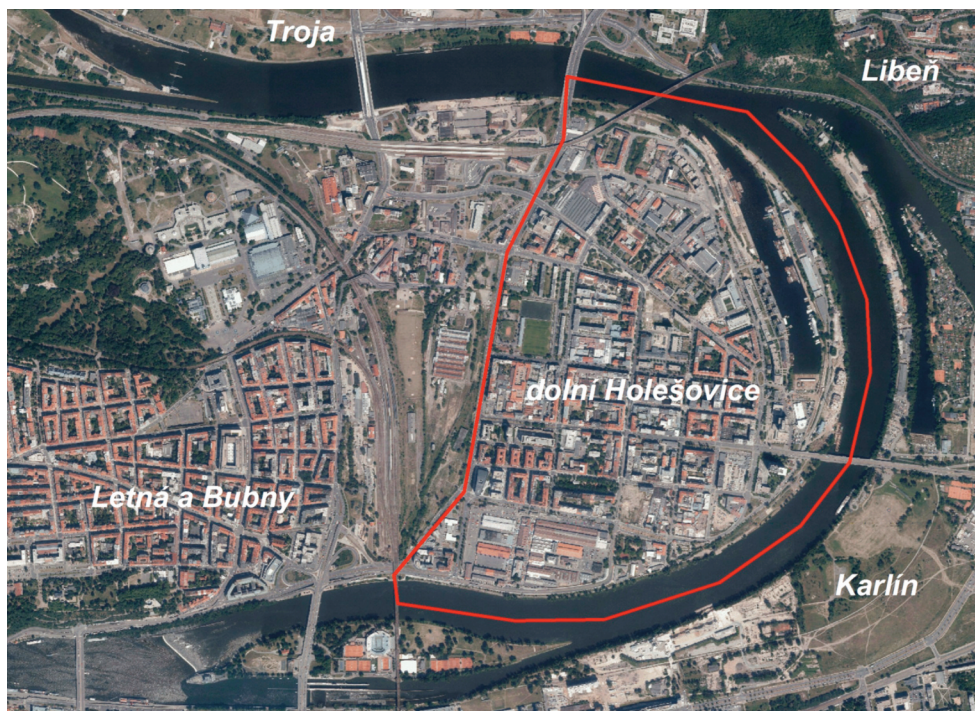
*Foto: Jan Sýkora,
2014, 2015*

časová dostupnost místních služeb, proměny hluku apod.; Lefebvre, 2004). Ty jsou v literatuře označovány jako tzv. rytmizátory a lze je definovat jako „velmi často institucionalizované, a především pevné udavače rytmů“ (Mulíček a kol., 2010, s. 199). Denní rytmus lokality tak ovlivňuje přítomnost, charakter a význam jednotlivých rytmizátorů, které se v území nacházejí. Bývá tak velmi silně navázán na jeho funkci – jiný typ rytmů vyvolává základní škola, výrobní závod nebo administrativní centrum, maloobchod nebo park.

4.4 Současný charakter dolních Holešovic

Dolní Holešovice jsou neoficiálním názvem části Prahy 7 rozprostírající se východně od železnice a čtyřproudé silniční komunikace Argentinská, kde řeka Vltava vytváří známý holešovický poloostrov a izoluje čtvrt z ostatních světových stran od zbytku metropole (viz obrázek 4.2). Zatímco zbylé části Holešovic (Letná a Bubny) plnily již od 19. století s činžovními domy převážně rezidenční funkci, dolní Holešovice se staly průmyslovou periferií Prahy. Dělnickou čtvrtí zůstaly až do druhé poloviny 20. století a industriálním dojmem působí dodnes (Broncová, 2004). Krátce po pádu „železné opony“ se však výhodná poloha poblíž městského centra stala lákadlem pro investory, kteří začali stagnující a zanedbané lokality transformovat na administrativní, obchodní a rezidenční zóny (Sýkora, 2001). Mnoho holešovických objektů (měšťanský pivovar, část holešovického přístavu, bývalá továrna na vodoměry apod.) tak bylo zmodernizováno a dnes neslouží původnímu účelu. Řada staveb si však i přes současné odlišné funkční využití zachovala svůj industriální vzhled a dál utváří průmyslový charakter čtvrti (Broncová, 2004). Kromě revitalizace stávajícího domovního fondu dochází v území rovněž k výstavbě nových bytových³⁷ i kancelářských prostor s moderní architekturou. Příkladem může být bytový komplex Prague Marina na březích Vltavy (viz obrázek 4.1 a obrázek 4.6). Na druhé straně ve čtvrti nadále zůstávají území, která jsou regeneračním úsilím zasažena podstatně méně, a to ve formě neudržovaných bytových domů, průmyslových *brownfields* nebo nevyužívaných volných ploch.

³⁷ Podle SLDB 2011 tvoří obydlené byty vystavěné či zrekonstruované po roce 2001 desetinu bytového fondu.

Obrázek 4.2: Přibližné vymezení dolních Holešovic
Zdroj: ČÚZK 2016, vlastní úprava

4.5 Metodika

Zájmovou oblast studie tvoří obydlené území dolních Holešovic (viz obrázek 4.2). Skládá se ze čtyř základních sídelních jednotek (Dělnická, Holešovický přístav, Na Maninách a Ortenovo náměstí) a 69 statistických obvodů.³⁸ Celkově zde v roce 2011 žilo 15 114 obvykle bydlících obyvatel, přičemž průměr na jeden statistický obvod činí 219 obyvatel (ČSÚ, 2011).

K analýze sociálně-prostorové struktury a k vymezení sociálně jedinečných lokalit byla zpracována data o socioekonomických a demografických charakteristikách obyvatel ze Sčítání lidu, domů a bytů 2011 za vybrané statistické obvody. Sledovány byly následující znaky obyvatelstva: věk, vzdělanost, národnost, ekonomická aktivita, hospodařící a bytové domácnosti. Oproti předchozím cenům byla data publikována za obvykle bydlící obyvatele a měla by tak lépe

³⁸ Statistický obvod je základní jednotkou pro zpracování výsledků cenzu a tvoří jej vždy jedna či více budov s domovními čísly.

vypovídat o struktuře skutečně bydlících obyvatel (tj. nikoliv pouze těch hlášených k trvalému pobytu v území). Na druhé straně byl v důsledku použité metodiky sledování zaznamenán vyšší podíl nezodpovězených odpovědí³⁹. Ten se v případě dolních Holešovic pohybuje od 0,5 % u věkové struktury do 30,6 % v případě nezjištěné národnosti.

Při zpracování dat byly použity metody deskriptivní statistiky. Hodnoceno bylo zastoupení obyvatel určitých vlastností v celkové populaci a v jednotlivých statistických obvodech. Využit byl také lokalizační kvocient vyjadřující relativní soustředění jevu v konkrétním obvodě; tedy poměr podílu osob s určitou charakteristikou v konkrétním území (statistickém obvodě) k podílu osob se stejnou charakteristikou v celém zájmovém území (v dolních Holešovicích).

Jedním z výsledků kvantitativní analýzy byl výběr lokalit pro následné terénní šetření. Ty jsou vymezeny hranicemi statistických obvodů s výrazně odlišnou strukturou obyvatel. Lokality jsou chápány jako geograficky ohraničené jednotky s jedinečnou strukturou populace. V textu jsou někdy nazývány jako sociální světy a do určité míry tak odpovídají přirozeným oblastem (*natural areas*) vznikajícím postupným vývojem města. Při něm si rezidenti měst navzájem konkurují v co nejvýhodnější pozici. Postupně dochází ke koncentraci obyvatel do určitých míst, jejichž fyzické charakteristiky jsou zvýrazněny právě specifickými kulturními charakteristikami jejich rezidentů (Zorbaugh, 1926).

K výběru lokalit bylo využito pět ukazatelů vypovídajících o socioekonomickém a demografickém složení obyvatel: podíl obyvatel starších 15 let se základním a vysokoškolským vzděláním, podíl nezaměstnaných, podíl obyvatel starších 65 let a podíl neúplných rodin (obdobně také Ouředníček, Novák, 2007). Všech 69 statistických obvodů bylo nejprve seřazeno sestupně podle těchto vybraných charakteristik, čímž vzniklo celkově pět stupnic. Následně byly vybrány obvody s extrémními hodnotami. Pokud se určitý obvod nacházel alespoň dvakrát v jedné ze skupin pěti nejvyšších nebo pěti nejnižších hodnot každého ukazatele, byl zařazen do užšího výběru statistických obvodů. Výrazně odlišné lokality vysokého či nízkého sociálního statusu byly následně vybrány z této užší skupiny, a to v případě, že se daný obvod nacházel alespoň třikrát v jedné ze skupin deseti nejvyšších a deseti nejnižších hodnot každé charakteristiky (např. vysoká nezaměstnanost, nízký podíl vysokoškoláků a vysoký podíl neúplných rodin). Zbývající jednotky z užšího výběru byly definovány jako mírně odlišné lokality.

Terénním mapováním byly zjištěny charakteristiky fyzické a funkční struktury sociálně výrazně odlišných lokalit s cílem zachytit rovněž fyzické prostředí

³⁹ Přičítat to můžeme mimo jiné i snaze o doplnění chybějících údajů o cizincích využitím údajů pocházejících z populačního registru, který však obsahuje jen vybrané charakteristiky (tj. nepokrývá celou šíři sčítání lidu).

a pochopit tak jejich celkový charakter a ráz. Konkrétně byl sledován fyzický stav budov, charakter ulic (zejména čistota), dopravní intenzita v území a charakter přítomných služeb (konkrétní kategorie hodnocení viz tabulka 4.1).

Tabulka 4.1: Charakteristiky fyzické a funkční struktury vybraných lokalit v dolních Holešovicích

Stav budov	Špatný (padající omítka, zaprášené, graffiti, rezidenčně neatraktivní)
	Střední (průměrný, nezrekonstruovaná, zachovalá zástavba, vhodné pro bydlení)
	Dobrý (zrekonstruované, novostavby, bez graffiti, velmi atraktivní pro bydlení)
Čistota ulic	Přítomnost nedopalků cigaret, psích výkalů, odpadků apod.
Dopravní intenzita	Nízká (zpomalovací prvky, označení obytné zóny)
	Střední (rezidenční charakter, oddělení od rušných ulic)
	Vysoká (blízkost rušné silniční komunikace či veřejné dopravy)
Služby	Nízká (prodej obnošených oděvů, zastavárny, herny)
(cenová kategorie)	Střední (běžné supermarkety, obchody se zbožím denní potřeby, běžné restaurace)
	Vysoká (značkové, designové obchody, drahé restaurace)

Zdroj: charakteristiky vybrány a upraveny podle Cybriwsky (1978), Paquet a kol. (2010)

V druhé fázi výzkumu, jež se zabývala hodnocením sociálního klimatu v místech, která se nacházejí na rozhraní lokalit s odlišnou sociální a demografickou strukturou jejich rezidentů, byla využita metoda nezúčastněného pozorování (podobně též Cybriwsky, 1978, Temelová, Novák, 2011). Na třech stanovištích byl sledován denní rytmus, společenské kontrasty a interakce obyvatel. Výhoda tohoto přístupu spočívá především v zachycení charakteristik jak bydlících, tak dočasně přítomných obyvatel. Stanoviště byla zvolena v hraničním prostoru sociálně výrazně odlišných lokalit a zároveň v místech předpokládané vyšší fluktuace osob, kde by kontrasty mezi sociálně odlišně postavenými osobami mohly být nejviditelnější. Kromě zaznamenávání celkového počtu osob, které se v území vyskytovaly, byly procházející osoby řazeny do kategorií podle věku a sociálního statusu (podle viditelných znaků, zejména oděvu; blíže viz tabulka 4.2). Nízký a vysoký status představoval osoby určitým způsobem vybočující z průměru. Nutno ovšem přiznat, že významné metodické omezení vyplývá z orientace pouze na fyzický vzhled, který nemusí vždy plně vypovídat o skutečném sociálním postavení dané osoby, a rovněž subjektivitě hodnocení. Jednotlivé osoby byly zařazovány do kategorií „vysoký“ a „nízký“ status poměrně přísně jen v případech, kdy bylo možné charakteristiky jednoznačně vizuálně rozlišit.

100 Vysoký podíl pozorovaných osob tak byl zařazen do kategorie „střední“; obdobný

přístup využili ve své práci i Temelová a Novák (2011). Při realizaci terénního šetření byly ve formě terénních poznámek zaznamenávány též další postřehy o lidech, jejich případných interakcích a aktivitách přítomných v území (například přítomnost skupinek osob, cizinců, příslušníků etnických menšin, rodičů s menšími dětmi v kočárcích, běžců a dalších aktivit).

Výzkum byl realizován v různých všedních dnech (kromě pátku) v červnu 2014 a 2015 jednak v době předpokládané nejvyšší rušnosti (13:00–15:00, 17:00–19:00), ale i v dopoledních a nočních hodinách (9:00–11:00, 21:30–23:00). Každá lokalita byla ve vytyčených časových intervalech sledována čtyřikrát po dobu 50 minut, v méně rušných nočních hodinách pouze 30 minut. V průběhu většiny pozorovacích dní panovaly příznivé povětrnostní podmínky (slunečno, teploty přesahující 20 °C).

Tabulka 4.2: Sledované charakteristiky procházející osob

Znak	Charakteristika
Sociální status	Vysoký (např. zřejmě manažeři, duševní pracovníci; spíše luxusní značkové nebo designové oblečení) Střední (ostatní) Nízký (např. zřejmě dělníci, uklízeči; spíše méně kvalitní oblečení, častěji špinavé)
Věk	Děti (do zhruba 15 let) Mladí lidé (zhruba 15–25 let) Lidé v mladším produktivním věku (zhruba 25–39 let) Lidé ve starším produktivním věku (zhruba 40–65 let) Senioři (více než zhruba 65 let)

4.6 Sociálně-prostorová struktura dolních Holešovic

V posledních dvaceti pěti letech dochází v dolních Holešovicích k postupné proměně sociální, ekonomické a demografické struktury obyvatelstva. Intenzita změn se však projevuje odlišně v různých částech čtvrti. Následující text se proto věnuje stručné charakteristice sociálně-prostorové struktury území v době konání posledního cenzu v roce 2011.

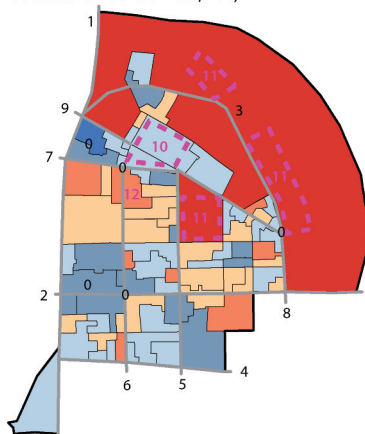
Z hlediska věkové struktury se v posledních třiceti letech nejvýrazněji změnil podíl obyvatel mladšího produktivního věku (25–39 let). V současnosti představuje nejvýznamnější část místního obyvatelstva a relativně vyššího zastoupení dosahuje i v porovnání s celou Prahou. Spolu se zvyšujícím se podílem jednotlivých domácností může tento fakt vypovídat o atraktivitě čtvrti mezi mladými lidmi, jejichž část zde pravděpodobně nemusí chtít zakládat rodinu a zůstat trvale, ale spíše vyhledávají zdejší bydlení z důvodu lokalizace poblíž městského

Obrázek 4.3:

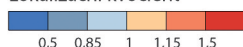
Územní koncentrace osob mladšího produktivního věku a neúplných rodin v dolních Holešovicích v roce 2011 (na úrovni statistických obvodů)

Zdroj: ArcData Praha 2013; ČSÚ 2011

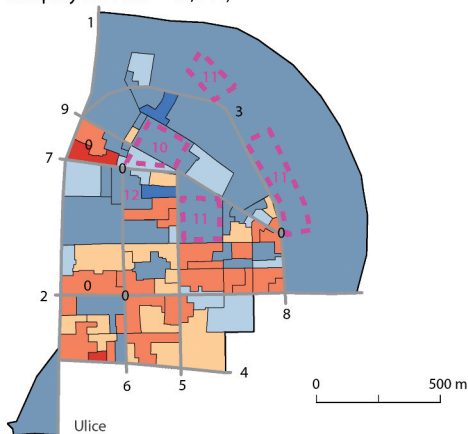
25–39 let (průměrný podíl obyv. ve věku 25–39 let = 32,9 %)

Lokalizační kvocient

Neúplné rodiny (průměrný podíl neúplných rodin = 12,3 %)

Ulice

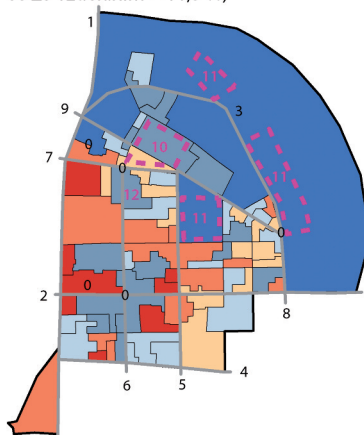
1 Argentinská	6 Osadní	10 Ortenovo náměstí
2 Dělnická	7 Plynární	11 Holešovický přístav (rezidenční oblast)
3 Jankovcova	8 Uranie	12 centrum DOX
4 Jateční	9 Vrbenského	
5 Komunardů		

centra a zaměstnání, a celkového charakteru oblasti. Tyto předpoklady potvrzuje výrazná koncentrace mladých do oblastí nové a zrekonstruované rezidenční zástavby (Holešovický přístav s areálem bývalého pivovaru a lokality jihozápadně od Ortenova náměstí; viz obrázek 4.3). V druhém kroku se zkoumalo také rozmístění osob nad 65 let, jejichž podíl může do určité míry vypovídat o úrovni sociálního statusu populace (Ouředníček, Novák, 2007). Tento předpoklad může být podpořen nejnižším zastoupením seniorů právě v oblastech nové rezidenční zástavby; vysoký podíl seniorů pak žije v některých nerevitalizovaných částech bytového fondu (zejména v okolí ulic Dělnická a Vrbenského).

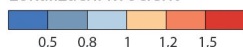
Vyšší koncentrace domácností tvořených neúplnými rodinami jsou zřetelné v oblasti mezi Vrbenského a Plynární ulicí (viz obrázek 4.3), kde obyvatelstvo charakterizuje i zvýšený podíl nezaměstnaných, osob se základním vzděláním a rovněž starších 65 let. Výraznější koncentrace lze nalézt také v jižní části dolních Holešovic a v obvodech podél Dělnické ulice. Kvůli značné variabilitě ostatních ukazatelů ovšem není jisté, do jaké míry lze tyto oblasti prohlásit za sociálně slabší. Naopak nízké koncentrace neúplných rodin jsou patrné v lokalitách nové rezidenční zástavby (oblasti spojené též s vysokým podílem vysokoškoláků, nízkou nezaměstnaností a nízkým zastoupením seniorů).

Zastoupení národnostních menšin v populaci čtvrti (asi 9,5 %) je srovnatelné s pražským průměrem (8,2 %). Přestože se jejich podíl po roce 1989 stále zvyšuje, dolní Holešovice zůstávají spíše národnostně homogenním územím. K nejpestřejším územím patří Holešovický přístav s téměř pětinou obyvatel jiné než české

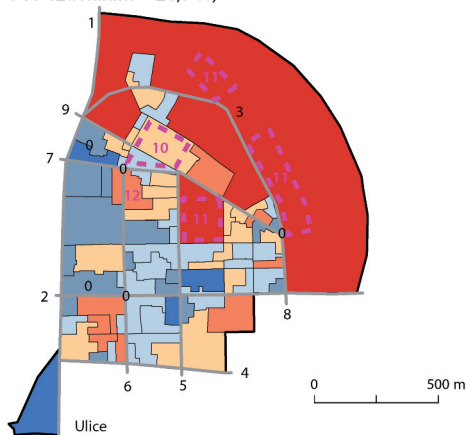
ZŠ (průměrný podíl obyv.
se ZŠ vzděláním = 11,3 %)

Lokalizační kvocient

VŠ (průměrný podíl obyv.
s VŠ vzděláním = 21,5 %)

Ulice

1 Argentinská
2 Dělnická
3 Jankovcova
4 Jateční
5 Komunardů

6 Osadní
7 Plynární
8 U Uranie
9 Vrbenského

10 Ortenovo náměstí
11 Holešovický přístav
(rezidenční oblast)
12 centrum DOX

Obrázek 4.4:

Územní koncentrace osob se základním a vysokoškolským vzděláním v dolních Holešovicích v roce 2011 (na úrovni statistických obvodů)

Zdroj:
ArcData
Praha 2013;
ČSÚ 2011

národnosti (zejména Rusové a Slováci), lokality na jižní straně Ortenova náměstí (Slováci, Rusové, Ukrajinci a Vietnamci) a oblast v jihozápadní části čtvrti se čtvrtinou obyvatel cizí národnosti (většina Vietnamci a Ukrajinci). Obecně se zástupci slovenské a ruské menšiny koncentrují do obvodů s revitalizovaným bytovým fondem, z čehož lze do jisté míry usuzovat na jejich vyšší sociální status v porovnání s vietnamskou a ukrajinskou národnostní skupinou. Přítomnost Holešovické tržnice dále pravděpodobně způsobuje více než dvojnásobný podíl zástupců vietnamské menšiny ve čtvrti (zhruba 1,1 %) v porovnání s Prahou. Nejvíce se Vietnamci koncentrují právě kolem areálu tržnice a v okolí Ortenova náměstí.

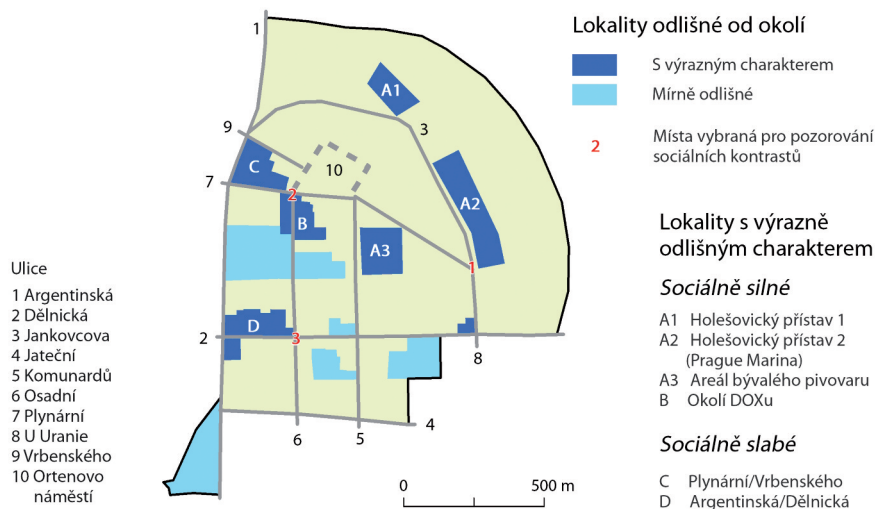
Přestože celkovou úroveň vzdělanosti obyvatel čtvrti je možné označit jako relativně nižší, vzorec rozmístění obyvatel podle vzdělanosti je značně variabilní (viz obrázek 4.4). Obyvatelé s nejvyšší základním dosaženým vzděláním se soustřeďují podél rezidenčně neatraktivní a hlučné Argentinské ulice a v blízkosti hlavního tramvajového uzlu na křižovatce ulic Komunardů a Dělnická. Zvýšená koncentrace vysokoškolsky vzdělaných je naopak patrná v revitalizovaných původně industriálních zónách a obvodech s novou zástavbou, kde jsou byty většinou cenově dostupné spíše pro sociálně silnější vrstvy obyvatel (přístavní oblast, lokalita u DOXu⁴⁰), a dále v jihozápadní a jihovýchodní části dolních Holešovic. V lokalitě Holešovického přístavu je dokonce podíl vysokoškoláků více než 50 %. Tento

⁴⁰ Centrum současného umění DOX je multifunkční prostor, v němž se odehrávají výstavy a další doprovodné programy. Sídlí v budově bývalé továrny, která byla v roce 2008 rekonstruována s ohledem na potřeby jejího současného využití (více viz www.dox.cz).

vzorec je kromě nové bytové výstavby a samotné ekonomické situace obyvatel (a tedy charakteru bydlení, které si mohou dovolit) do vysoké míry spojen s jejich věkovou strukturou. Úroveň vzdělanosti ve společnosti se v poválečném období totiž výrazně zvyšovala a rostl podíl obyvatel s vyššími stupni vzdělání. Je tedy logické, že starší obyvatelstvo, které mělo v minulosti omezený přístup ke vzdělání, vykazuje nižší úroveň vzdělanosti, a naopak mladí lidé, kteří tvoří podstatnou část nově přistěhovaných obyvatel, mají daleko častěji vysokoškolské vzdělání.

Úroveň nezaměstnanosti v dříve industriálních čtvrtích výrazně ovlivnil nástup tržní ekonomiky po roce 1989 spojený s ekonomickou restrukturalizací a deindustrializací (Sýkora, 2001, Musil, 2005). Přestože se tempo růstu nezaměstnanosti způsobené ekonomickou krizí v období těsně před konáním sčítání lidu 2011 v Praze jako celku zpomalilo, v tradičně průmyslových dolních Holešovicích stále dosahuje nadprůměrných hodnot v porovnání se zbytkem Prahy 7. Nezaměstnaní se nejvíce koncentrují v severozápadní části dolních Holešovic poblíž Ortenova náměstí (především v rezidenčně neatraktivní oblasti mezi ulicemi Vrbenského a Plynární). Výjimku představují dva obvody s novými a zrekonstruovanými domy situované na náměstí při ústí ulice Osadní v blízkosti zmiňovaného uměleckého centra DOX. Lokality nižší koncentrace nezaměstnaných odpovídají do určité míry těm s vyšší koncentrací osob s vysokoškolským vzděláním: Holešovickému přístavu a obvodům v jihozápadní části mezi ulicemi Dělnická, Jateční, Argentinská a Osadní.

Z výše uvedeného popisu rozmístění různých skupin obyvatelstva je zřejmé, že je možné vymezit několik zřetelně odlišných částí dolních Holešovic. Původně industriální charakter čtvrti podpořený vývojem v socialistickém období (odchodem relativně sociálně silnějších mladších obyvatel na nově postavená sídliště a stárnutím místní populace) se v posledních 20–25 letech postupně proměňuje. Změny však byly v období do roku 2011, za který máme k dispozici data, velmi selektivní a ty nejvýraznější byly spojeny zejména s cenově nákladnou novou bytovou výstavbou. Jedním z hlavních důvodů je dlouhotrvající regulace nájemného ochraňující původní nájemníky před růstem cen jejich bydlení, která byla v platnosti až do roku 2012, a do značné míry „konzervovala“ původní složení obyvatelstva. Souhrnně je možné říci, že přestože čtvrť stále celkově charakterizuje tradičně relativně vyšší zaměstnanost v sekundéru, vyšší nezaměstnanost a nižší vzdělanost obyvatel, nacházejí se zde určité oblasti, jež se ve srovnání se sousedními jednotkami velmi liší. Vynikají zejména vyšší koncentrací mladých vzdělaných obyvatel, nízkým podílem nezaměstnaných a vysokou zaměstnaností v oblasti služeb (např. Holešovický přístav a další revitalizované oblasti). Postupná proměna obyvatelstva (a i fyzického prostředí) se v menší intenzitě dotýká i dalších částí čtvrti, méně atraktivních lokalit však o poznání méně a stále v nich žije obyvatelstvo, které bychom mohli charakterizovat

Obrázek 4.5:
Sociálně
jedinečné
lokality
v dolních
Holešovicích

jako spíše starší, méně vzdělané a častěji nezaměstnané. Právě na rozhraní těchto protikladných lokalit lišících se dynamikou změn můžeme předpokládat na-lezení nejvýraznějších společenských kontrastů.

4.7 Sociálně jedinečné lokality v dolních Holešovicích

Na základě studia sociálně-prostorové struktury dolních Holešovic bylo identifikováno pět lokalit, které se socioekonomickým profilem obyvatel výrazněji odlišují od průměru čtvrti (viz obrázek 4.5). V následujícím textu je kromě charakteru obyvatelstva představena rovněž jejich fyzická a funkční struktura. Za dynamicky se rozvíjející oblasti s koncentracemi sociálně silnějších skupin obyvatel jsme vybrali Holešovický přístav (lokalita A) a okolí centra DOX (lokalita B). Naopak stagnující oblasti se zvýšenými koncentracemi sociálně slabších osob lze nalézt především mezi ulicemi Plynární a Vrbenského (lokalita C), v domech u Dělnické ulice mezi Osadní a Argentinskou (lokalita D) a u křižovatky ulic Dělnická a Jankovcova. Poslední jmenovaná a plošně nejmenší oblast, kterou tvoří v podstatě jen jeden rohový dům na východním okraji dolních Holešovic, nebyla do analýzy zahrnuta.

V Holešovickém přístavu (lokalita A, viz obrázek 4.6) se revitalizace vnitřního města projevila nejzřetelněji; nacházejí se zde zrekonstruované industriální objekty i nově postavené budovy (viz tabulka 4.3). Oblast lze rozdělit do tří funkčně a územně odlišných částí. První tvoří honosné administrativní centrum s kancelářskými budovami a pobočkami nadnárodních společností (Canon, Lenovo, ESET apod.) a značným množstvím služeb. Tato část je intenzivně využívaná

4.6 a Lokalita A2 (V Přístavu 2)

4.6 b Lokalita B (U Měšťanského pivovaru 1)

4.6 c Lokalita C (Plynární 35)

4.6 d Lokalita D (Dělnická 2)

Obrázek 4.6: Sociálně jedinečné lokality dolních Holešovic

Foto: Jan Sýkora, 2014, 2015

především v pracovní době, zvláště kolem poledne, zatímco ve večerních hodinách je naopak opuštěná. Druhou část Holešovického přístavu představují nově postavené rezidenční budovy těsně u vltavského břehu (lokalita A1 a A2). Jedná se o nejatraktivnější rezidenční oblast Holešovic ožívající v průběhu pozdního odpoledne. Třetí část tvoří areál bývalého měšťanského pivovaru nacházející se více ve „vnitrozemí“ holešovického poloostrova (lokalita A3). Budovy zde byly transformovány na moderní administrativní a rezidenční plochy. Celá oblast se vyznačuje hojně využívaným veřejným prostorem (parky, lavičky apod.). Výraznou revitalizací prošla rovněž rezidenční oblast kolem moderní umělecké galerie DOX (lokalita B). Tvoří ji jak zrekonstruované nízké panelové domy, tak bloky nové zástavby (viz obrázek 4.6). Poklidná lokalita se vyznačuje udržovanými veřejnými prostranstvími se značným podílem zeleně v ulicích.

O jedinečnosti těchto lokalit vypovídá i struktura obyvatel, kteří zde žijí. Charakterizuje ji vysoký podíl vysokoškolsky vzdělaných a mladých lidí zaměstnaných v terciéru na jedné straně a nízký podíl nezaměstnaných obyvatel, neúplných rodin a osob starších 65 let na straně druhé (viz tabulka 4.3). Výrazný podíl tvoří etnické menšiny v čele s příslušníky slovenské a ruské národnosti. Určité prestiži těchto lokalit odpovídá i cena bytů, která se pohybuje přibližně kolem 60 tisíc Kč za m² a dosahuje v některých případech až dvojnásobné hodnoty oproti bytům v neatraktivních rezidenčních oblastech u hlavní silniční komunikace Argentinská (Viareality, 2014).

Tabulka 4.3: Fyzický charakter a struktura obyvatelstva vybraných lokalit v dolních Holešovicích

		A – Holešovický přístav	B – okolí DOXu	C – ulice Plynární/ Vrbenského	D – ulice Dělnická/ Argentinská
Fyzický charakter lokality	Stav budov	Dobry (revitalizované objekty)	Dobry (nová zástavba)	Střední až špatný	Střední
	Zeleň	Ano (stromy v ulicích)	Ano (stromy v ulicích)	Ne	Ano (stromy v ulicích)
	Park/dětské hřiště	Ano (dětské hřiště)	Ne	Ne	Ano (dětské hřiště)
	Čistota ulic	Vysoká	Průměrná	Průměrná	Nízká
	Dopravní intenzita	Střední, nízká (značení obytné zóny, zpomalovací prahy)	Střední	Vysoká	Vysoká
	Veřejné osvětlení	Ano	Ano	Ano	Ano
	Hluk	Nevýrazný	Nevýrazný	Výrazný	Výrazný
	Další specifika	Lavičky, fitpark, kamerový systém ostrahy, plot	Bowling, galerie DOX	Tři herny, výrazný dopravní hluk	Levná ubytovna, kancelářské objekty, výrazný dopravní hluk
Struktura obyvatel (2011)*	Podíl obyvatel se základním / vysokoškolským vzděláním (%)	3,2 / 40,4	8,9 / 28,4	16,7 / 10,9	19,2 / 13,8
	Podíl obyvatel ve věku 25–39 let / 65 a více let (%)	56,2 / 1,5	42,8 / 8,6	21,8 / 23,7	25,9 / 13,9
	Míra nezaměstnanosti (%)	5,0	4,8	13,3	9,8

Poznámka: * Jedná se o průměry hodnot za statistické obvody, které lokalitu tvoří

Zdroj: vlastní šetření (fyzický charakter), ČSÚ 2011 (struktura obyvatelstva)

Na druhé straně spektra pak stojí lokalita mezi ulicemi Vrbenského a Plynární (lokalita C), která patří mezi spíše neatraktivní kvůli značnému dopravnímu hluku z přilehlých uličních komunikací a zanedbanému domovnímu fondu. Jedná se o převážně rezidenční část Holešovic, v místě však chybí vhodné prostory pro setkávání obyvatel a základní služby. Přítomnost blízkého Ortenova náměstí s širokou nabídkou služeb nicméně tento nedostatek do jisté míry kompenzuje.

Lokalitu D lze rozdělit na část rezidenční a nerezidenční. Rezidenční oblast se nachází v západní části lokality v okolí rušné křižovatky ulic Dělnická a Argentinská. Z důvodu nadměrného hluku a prachu z rušné Argentinské ulice se jedná o značně neatraktivní oblast, o čemž vypovídá i cena bytů pohybující se pod průměrem dolních Holešovic (Viareality, 2014). Nerezidenční plochy představují především obslužné prostory pro různé skupiny obyvatel (levná ubytovna, herna, supermarket, zámečnictví, obchod zaměřený na luxusní design interiéru apod.) a administrativní budovy. Výrazným rytmizátorem každodenního společenského života je rozlehlý kancelářský objekt Rosmarin Business Center⁴¹ a obslužný a dopravní uzel na centrální holešovické křižovatce ulic Dělnické a Komunardů. Uvnitř lokality tak dochází k prolínání skupin sociálně silnějších osob, často docházejících do této části Holešovic kvůli zaměstnání, s rezidenty nižšího sociálního statusu či hosty nedaleké ubytovny.

Z hlediska složení obyvatelstva jsou obě lokality charakteristické vyšším podílem osob se základním vzděláním a domácností tvořených neúplnými rodinami a vyšší nezaměstnaností. Lokalita C (oblast mezi ulicemi Plynárenskou a Vrbenského) vykazuje rovněž vyšší podíl obyvatel seniorského věku. V obou oblastech je podíl zaměstnaných v sekundárním sektoru v porovnání se zbytkem dolních Holešovic průměrný až mírně nadprůměrný.

4.8 Sociální kontrasty a každodenní interakce osob v dolních Holešovicích

Pozorování sociálního klimatu v územích, která jsou na hranici oblastí s největšími rozdíly, bylo konkrétně zaměřeno na sledování denního rytmu a rozdílnosti mezi přítomnými obyvateli, a interakce mezi nimi. Cílem bylo poznat kdo, jak a v kterou denní dobu využívá sledované prostory. Pro pozorování byly vybrány celkem tři oblasti: (i) prostor mezi sociálně silnou lokalitou Holešovického přístavu a sousedícími obvody, (ii) část Ortenova náměstí na hranici dvou zcela

⁴¹ Rosmarin Business Center je administrativní centrum s rozsáhlými kancelářskými prostory a drobnými službami (kantýna, kavárna, taneční studio, obchody).

Služby (cenová kategorie):

- vysoká
- střední
- nízká
- pozorovací stanoviště

Ulice:

- 1 Jankovcova
- 2 U Uranie
- 3 U Průhonu

Obrázek 4.7:
Stanoviště 1 –
křižovatka
ulic
Jankovcova
U Průhonu
U Uranie

Zdroj:
ČÚŽK 2016,
vlastní šetření,
Foto:
Jan Sýkora,
2014, 2015

4.7 a Lokalizace pozorovacího stanoviště

4.7 b Pohled do ulice U Průhonu

4.7 c Pohled do ulice U Uranie

protikladných lokalit a (iii) území v okolí křižovatky ulic Osadní a Dělnická, které se nachází v sousedství sociálně slabé lokality D. Pozorované území je vymezeno prostorem, který je možné sledovat ze zvoleného stanoviště.

Oblast mezi Holešovickým přístavem a sousedícími obvody

Přístavní oblast se od zbylých částí čtvrti značně odlišuje svou moderností, exkluzivitou a až luxusním charakterem. Nejvýraznějších kontrastů mezi sociálně odlišně postavenými skupinami je pravděpodobně dosaženo při hranici Holešovického přístavu se sousedícími statistickými obvody. Jedno z takových území je kruhový objezd na křížení ulic Jankovcova, U Průhonu a U Uranie, který byl zvolen za stanoviště pro první pozorování (viz obrázek 4.7).

Oblast kolem zvoleného stanoviště patřila během dne k nejméně rušným z pozorovaných území, zvláště pak v dopoledních a odpoledních hodinách. Důvodem může být převládající rezidenční funkce území. Občas bylo možné zahlédnout formálně oblečené osoby ve věku kolem 30 let mířící k administrativním

budovám či matky s dětmi na procházce. Území sice v podvečerních a večerních hodinách ožívalo, ale dělo se tak méně než na ostatních pozorovaných místech. Obyvatelé se vraceli z práce, v parku u nové zástavby si hráli rodiče s dětmi, lidé z obou lokalit venčili psy, přibýlo cyklistů a běžců. Výraznější byl také proud zaměstnanců odcházejících z kancelářských budov.

Právě zde, v porovnání se všemi ostatními sledovanými lokalitami, se procházející osoby podle odhadovaného sociálního statusu vzájemně nejvíce odlišovaly, tj. byl zde zaznamenán nejvyšší podíl procházejících obyvatel obou krajních kategorií (viz tabulka 4.4). Mezi lidmi přitom nedocházelo k výraznějším interakcím. Osoby vyššího sociálního statusu směřovaly jen dovnitř nebo ven z přístavní oblasti. Pravděpodobnou příčinou tohoto pohybu může být dostatečná funkční vybavenost lokality službami a prostory pro trávení volného času (restaurace, hřiště, prodejny potravin); rezidenti tak v podstatě nemusí kvůli těmto typům aktivit areál opouštět. Přestože vstup do něj není omezen žádné skupině obyvatel, nesměřovali sem ti, které bychom pravděpodobně mohli považovat za zástupce nižších sociálních vrstev; nejspíše právě proto, že se zde nacházejí služby dostupné spíše vyšším příjmovým kategoriím. Odrážející může být také kamerový systém a ostraha hlídající celý rezidenční objekt. Ze zmíněných důvodů tak lze právě o této lokalitě do jisté míry hovořit jako o samostatném sociálním světě izolovaném od okolí.

Tabulka 4.4: Sociální status procházejících osob na křižovatce ulic Jankovcova, U Průhonu, U Uranie

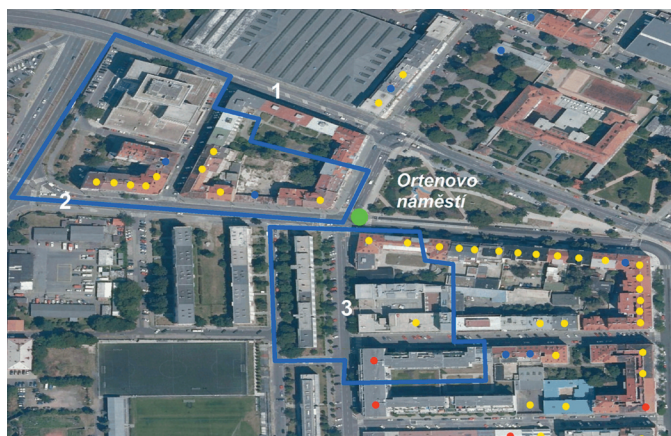
Sociální status	Dopoledne	Odpoledne	Večer	Noc	Celkem v pozorovaných obdobích	Celkem v pozorovaných obdobích (abs.)
Nízký	5,8 %	6,6 %	3,3 %	4,4 %	5,0 %	26
Střední	88,0 %	78,4 %	88,0 %	89,5 %	85,6 %	441
Vysoký	6,2 %	15,0 %	8,7 %	6,1 %	9,4 %	48
Celkem	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	–
Celkem (abs.)	144	137	173	60	–	515

Poznámka: Doba pozorování byla 50 minut v případě dopoledních, odpoledních a večerních sledování a 30 minut v případě nočního pozorování

Zdroj: vlastní šetření

Ortenovo náměstí

Jako druhé místo pozorování byl zvolen jihozápadní okraj Ortenova náměstí u tramvajové zastávky (viz obrázek 4.8), která se nachází na pomezí dvou sociálně odlišných lokalit kolem galerie DOX a mezi ulicemi Vrbenského a Plynární.

Služby (cenová kategorie):

- vysoká
- střední
- nízká
- pozorovací stanoviště

Ulice:

- 1 Vrbenského
- 2 Plynární
- 3 Osadní

Obrázek 4.8:
Stanoviště 2 –
Ortenovo
náměstí

Zdroj:
ČÚŽK 2016,
vlastní šetření
Foto:
Jan Sýkora,
2014, 2015

4.8 a Lokalizace pozorovacího stanoviště

4.8 b Pohled na tramvajovou zastávku Ortenovo náměstí

4.8 c Pohled na západní stranu Ortenova náměstí

Zároveň je příhodné, že se kvůli poloze u stanice městské hromadné dopravy a na náměstí se zvýšenou obslužnou funkcí jedná o velmi rušný prostor a bylo možné očekávat, že bude území hojně využíváno.

V průběhu pozorování lidé přes Ortenovo náměstí většinou jen procházeli. Výjimkou bylo pouze dětského hřiště, kde se zdržovali rodiče se svými dětmi v podstatě po celý den. Vyšší koncentrace osob dále vznikaly již jen na blízké tramvajové zastávce. Oblastí občas procházeli mladí turisté hovořící cizími jazyky s cestovními zavazadly, směřující velmi pravděpodobně do hostelu v severovýchodní části náměstí či za návštěvou galerie DOX. Celkově oblast působila dojmem rušného dopravního uzlu a obslužného centra.

Nejvyšší počet osob byl zaznamenán v dopoledních a podvečerních hodinách, což můžeme dát do souvislosti s využíváním veřejné dopravy, začátkem a koncem pracovní doby a blízkostí administrativního komplexu v Holešovickém

přístavu (nejbližší zastávka MHD je na Ortenově náměstí). Charakter rušné lokality umocňoval silný automobilový provoz od Vrbenského ulice. Oproti dopoledním hodinám sice během odpoledne poklesl podíl přítomných pracujících osob a seniorů, nicméně vzrostl podíl dětí vracějících se z blízké základní školy domů, tudíž intenzita procházejících osob byla podobná dopoledním hodnotám. V pozdně večerních hodinách se výrazně snížil počet osob, přesto, zejména díky tramvajové dopravě, lokalita stále působila relativně rušným dojmem oproti ostatním pozorovaným oblastem.

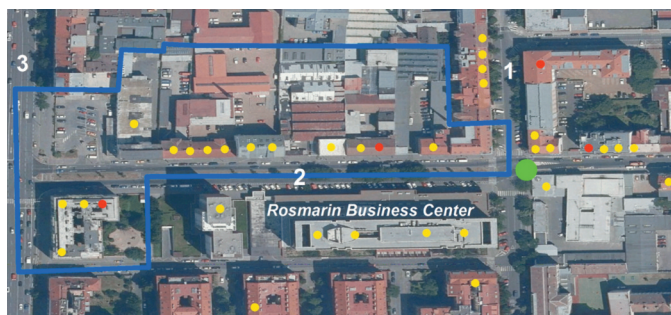
Obecně lze říci, že i když počet obyvatel s pravděpodobně nízkým sociálním statusem převyšoval počet sociálně silnějších, v naprosté většině případů náleželi procházející ke střední společenské vrstvě obyvatel (viz tabulka 4.5). Socioekonomická struktura osob se nicméně měnila v závislosti na denní době. Zatímco podíl zástupců nižších vrstev byl relativně stabilní po celý den, sociálně silnější skupiny obyvatel byly více zastoupeny v odpoledních a večerních hodinách, patrně v návaznosti na konec pracovní doby a s ním související odjezd z dolních Holešovic či naopak návrat do lokalit nové rezidenční zástavby. Směrem do Osadní ulice občas zavítali alternativně oděni mladí lidé, které by bylo možno přiřadit k subkultuře tzv. hipsterů. Zástupci nižších vrstev většinou mířili do okolí ulice Vrbenského. Rozdílné směry pohybu jednotlivých skupin procházejících sledovaným územím do jisté míry potvrdily, že se zde nachází rozhraní dvou sociálně odlišných lokalit. Neatraktivní charakter severní části náměstí umocňuje v nočních hodinách zvýšená koncentrace podniků, které navštěvují častěji skupiny lidí s nižším sociálním statusem (viz mapa na obrázku 4.8), a horší osvětlení oblasti.

Shodně s ostatními místy pozorování, také zde tvořily nadpoloviční většinu přítomných osoby od 25 do 39 let. Nicméně jejich zastoupení bylo zde ze všech

Tabulka 4.5: Sociální status procházejících osob na Ortenově náměstí

Sociální status	Dopoledne	Odpoledne	Večer	Noc	Celkem v pozorovaných obdobích	Celkem v pozorovaných obdobích (abs.)
Nízký	4,9 %	5,0 %	3,6 %	6,4 %	4,6 %	58
Střední	93,6 %	92,9 %	94,3 %	93,6 %	93,6 %	1 188
Vysoký	1,5 %	2,1 %	2,1 %	0,0 %	1,8 %	22
Celkem	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	–
Celkem (abs.)	342	332	479	115	–	1 268

Poznámka: Doba pozorování byla 50 minut v případě dopoledních, odpoledních a večerních sledování a 30 minut v případě nočního pozorování

Služby (cenová kategorie):

- vysoká
- střední
- nízká
- pozorovací stanoviště

Ulice:

- 1 Osadní
- 2 Dělňická
- 3 Argentinská

Obrázek 4.9:
Stanoviště 3 –
křižovatka
ulic Dělňická
a Osadní

Zdroj:
ČÚZK 2016,
vlastní šetření
Foto:
Jan Sýkora,
2014, 2015

4.9 a Lokalizace pozorovacího stanoviště

4.9 b Pohled na Rosmarin Bussiness Center

4.9 c Pohled do ulice Dělňická

sledovaných lokalit nejnižší, a to na úkor vyššího podílu seniorů (zvláště v dopoledních hodinách) a studentů. Závěrem lze konstatovat, že na Ortenově náměstí sice docházelo k prolínání různých společenských skupin, avšak nebyly zaznamenány žádné konfliktní situace nebo jejich náznaky. Náměstí působilo spíše dojmem průchozí lokality, odkud se lidé rozcházejí do místa svého bydliště od zastávky městské dopravy.

Oblast kolem křižovatky ulic Osadní a Dělňická

Jako poslední místo pozorování bylo vybráno křížení ulic Dělňická a Osadní, a to z důvodu přítomnosti pestré škály služeb a vzájemné blízkosti lokálního centra dolních Holešovic a jedinečných lokalit (viz obrázek 4.9). Viditelné sociální odlišnosti bylo možné předpokládat mezi rezidenty přilehlé sociálně slabší lokality (lokalita D) a uživateli zdejších kancelářských budov a obslužných zařízení.

Výrazný ruch na třetím stanovišti panoval již od časných dopoledních hodin, kdy značné množství lidí proudilo od tramvajových zastávek u lokálního centra patrně za zaměstnáním a výrazný byl též podíl seniorů. Intenzita procházejících

osob zůstala stejná s mírným kolísáním až do pozdně odpoledních hodin. Během oběda většina lidí směřovala z nebo do administrativního centra, intenzivnější byl také dopravní provoz, který však s večerem postupně ustával. Počet přítomných zůstal vysoký i po páté hodině, neboť se lidé vraceli z práce domů a zástupci různých sociálních skupin proudili téměř všemi směry. K Argentinské ulici mířily do ubytovny větší skupiny dělníků. Blízko místa pozorování se nacházejí také dva hostely, což se promítlo ve zvýšeném počtu cizinců.

S koncem pracovní doby lokalita utichla a více osob zde následně procházelo jen v případě příjezdu tramvaje do nedaleké ulice Komunardů. Až takřka opuštěným dojmem pak oblast působila v nočních hodinách. Věková struktura a zastoupení obyvatel s různým sociálním statusem byly podobné jako v případě Ortenova náměstí; dominovala především kategorie od 25 do 39 let středního sociálního statusu (viz tabulka 4.6).

Tabulka 4.6: Sociální status procházejících osob na křižovatce ulic Dělnická a Osadní

Sociální status	Dopoledne	Odpoledne	Večer	Noc	Celkem v pozorovaných obdobích	Celkem v pozorovaných obdobích (abs.)
Nízký	3,9 %	3,4 %	4,8 %	2,1 %	4,0 %	56
Střední	95,1 %	93,2 %	94,0 %	97,4 %	94,2 %	1 325
Vysoký	1,0 %	3,4 %	1,2 %	0,5 %	1,8 %	26
Celkem	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	–
Celkem (abs.)	445	474	423	65	–	1 407

Poznámka: Doba pozorování byla 50 minut v případě dopoledních, odpoledních a večerních sledování a 30 minut v případě nočního pozorování

Zdroj: vlastní šetření

4.9 Shrnutí pozorování míst s předpokládanými kontrasty

Denní rytmus všech pozorovaných lokalit výrazně ovlivňoval komplexní charakter funkcí, které území dolních Holešovic zastává a které podmiňují přítomnost různých typů rytmizátorů. Původní průmyslové objekty nyní slouží k bydlení nebo jako kancelářské prostory, na dříve volných parcelách rostou administrativní a komerční centra. Dochází také k oživení obchodu a služeb a proměnám jejich charakteru, které tak přitahují jinou strukturu zákazníků a jsou provozovány v odlišných denních (a nočních) dobách. Tyto proměny jsou však výrazně prostorově selektivní a zasahují (zatím) pouze vybrané části čtvrti.

Obdobně různé typy rytmyzátorů se nacházejí v různých částech čtvrti. To je pak reflektováno odlišným charakterem pozorovacích míst a jejich denních rytmy.

Z pozorování je patrná existence sociálních kontrastů v dolních Holešovicích. Na základě šetření nicméně nelze vyvozovat, že by se přítomné osoby striktně dělily do dvou skupin podle vysokého a nízkého sociálního statusu. Rovněž nebyly v průběhu pozorování zaznamenány žádné probíhající spory mezi odlišnými skupinami obyvatel, či jejich tendence se navzájem výrazně separovat nebo izolovat. Na druhé straně také nebyly až na výjimky prokázány výraznější mezilidské interakce ve veřejném prostoru. To však mohlo být způsobeno charakterem zvolených stanovišť ke sledování denního rytmu. Zvolena byla spíše místa s průchozím charakterem na rozhraní sociálně odlišných lokalit, která však příliš nevybízí k pobytovým aktivitám.

Věková struktura procházejících se mírně lišila od struktury rezidentů dolních Holešovic zjištěné z cenzu v roce 2011. Dominovali obyvatelé ve věku 25 až 39 let. Vyšší podíl této kategorie při terénním výzkumu byl pravděpodobně způsoben přítomností nerezidentů dojíždějících do dolních Holešovic za zaměstnáním. Lze tedy říci, že osoby mladšího produktivního věku tak výrazně ovlivňují denní rytmus, společenský život a celkové sociální prostředí.

Z hlediska charakteru přítomných osob se nejvíce ve srovnání s ostatními lokalitami vymykal Holešovický přístav, čímž se potvrdily závěry kvantitativní analýzy statistických dat z cenzu o jeho jedinečnosti. V rámci pozorování zde nebyla zjištěna existence určité sousedské komunity (nebylo to ani účelem šetření), nicméně potenciál pro jistý stupeň soudržnosti a izolovanosti obyvatel vychází z fyzických dispozic a odlišností této lokality od okolí. Prostor kolem přístavní oblasti dominuje též z hlediska sociálních kontrastů, jež jsou posíleny diferencemi domovního fondu. Nízký sociální status lokalit vytipovaných při analýze statistických dat většinou v terénu koresponduje s jejich horším fyzickým charakterem. Přestože právě v těchto místech bylo do určité míry možné očekávat vyšší koncentraci obyvatel s nižším sociálním statusem, ve většině případů tuto domněnku terénní šetření nepotvrdilo.

4.10 Závěr

Cílem kapitoly bylo identifikovat jedinečné rezidenční lokality, ve kterých žijí odlišné sociální skupiny, sledovat kontrasty a interakce mezi vzájemně rozdílnými sociálními světy a nahlédnout na celkové sociální klima dolních Holešovic. V kontextu transformace vnitřního města probíhající v postsocialistickém období byl vysloven předpoklad, že dochází k celkové proměně fyzického

i sociálního prostředí čtvrti, která je spojena s příchodem nových obyvatel. Následné soužití a interakce skupin obyvatel s výrazně rozdílnými vlastnostmi a preferencemi v relativně málo územně rozsáhlém městském prostoru pak může vytvářet potenciál pro spory a konflikty.

Analýza sociálně-prostorové struktury dolních Holešovic v roce 2011 odhalila, že se v území nachází mnoho lokalit odlišujících se skladbou obyvatel. V rámci jedné čtvrti a ve vzdálenosti pouze několik bloků tak můžeme najít jak nově postavené luxusní rezidence, které obývají obyvatelé s vysokým sociálním statutem, tak spíše zanedbaný bytový fond, v němž bydlí lidé i od doby socialismu a někteří z nich vykazují nízký sociální status. Obdobný vývoj stěhování movitějších obyvatel do malých enkláv bydlení vyššího standardu v oblastech špatných adres popsali i Ilík a Ouředníček (2007) pro Karlín v době krátce po povodni v roce 2002. To, že jde o poměrně častý jev v případech proměňujících se pražských čtvrtí, potvrzuje i studie Ouředníčka a kol. (2016), která dokládá jemnou strukturu vzorců segregace v hlavním městě.

Naše pozornost se proto v následujícím kroku soustředila na identifikaci lokalit s výrazně odlišným sociálním a demografickým charakterem. Mezi vybrané lokality s vyšším sociálním statutem byla zařazena oblast Holešovického přístavu a území v blízkosti uměleckého centra DOX u Ortenova náměstí. Naopak obyvatelé s nižším sociálním statutem se nejvýrazněji koncentrují mezi ulicemi Vrbenského a Plynární, v oblasti u Ortenova náměstí, a podél ulice Dělnická mezi Osadní a Argentinskou ulicí. Na základě rozmístění těchto lokalit a míst předpokládané vyšší fluktuace osob byla vybrána tři stanoviště k realizaci navazujícího pozorování za účelem odhalení společenských kontrastů a interakcí.

V územně relativně omezeném prostoru dolních Holešovic jsou v každodenním životě kontrasty mezi společensky odlišně postavenými skupinami obyvatel znatelné (zvláště u Holešovického přístavu), nicméně na základě proběhnuvšího terénního šetření nelze říci, že by docházelo k interakcím, jež by nutně vedly k výraznějším sporům. Pozorovanými místy lidé většinou procházeli a zástupci různých sociálních a demografických skupin se tak spíše míjeli, což odpovídalo tranzitnímu charakteru míst. Pozorování neodhalilo ani existenci výrazně separovaných či jinak oddělených a uzavřených lokalit. Vybrané území představuje spíše fyzicky, funkčně, a především sociálně různorodý prostor, jenž najednou obývají a využívají společensky různě postavené skupiny obyvatel. Na zvyšující se diverzitu rovněž původně průmyslové čtvrti Smíchov, reflektovanou v jejím každodenním životě, upozornily i práce Polívky (2007) i Temelové a Nováka (2011). Druhá ze jmenovaných prací sledovala každodenní rytmus vybraných veřejných prostorů v okolí nově postavených budov s administrativní a obchodní funkcí na Andělu a konstatuje, že se v nich obdobně setkávali a míjeli jednak

zaměstnanci, kteří v nich pracovali a byli často vyššího sociálního statusu, ale také místní rezidenti, z nichž někteří bydleli v periferních částech Smíchova vyznačujících se velmi nízkou kvalitou bytového fondu.

Je však nutné poznamenat, že uvedené závěry jsou limitované rozsahem a způsobem výzkumu, při němž byl sledován denní rytmus v několika málo vybraných lokalitách se specifickým charakterem. Představují tak pouze určitý náhled do sociálního prostředí oblasti. V dalším výzkumu by bylo vhodné například sledovat kromě lokalit s výrazně tranzitním charakterem rovněž veřejné prostory určené pro trávení volného času a další pobytové aktivity a odhalit, jak se v jednotlivých částech Holešovic liší způsob jejich využívání.

Holešovice dnes patří k dynamicky se transformujícím čtvrtím pražského vnitřního města. Další proměny sociálně-prostorové struktury a sociálního klimatu lze v budoucnu očekávat zejména v souvislosti s výstavbou plánovaných areálů nové rezidenční zástavby (dokončený areál v ulici Komunardů apod.) a revitalizacemi a přeměnami dalších objektů (Bubenské nádraží, Holešovická tržnice apod.). Sledování fyzického i sociálního vývoje Holešovic spolu s pozitivními a negativními konsekvencemi těchto změn pro celkové sociální prostředí a soužití odlišných sociálních skupin tak představuje potenciál pro budoucí výzkum.

LITERATURA

- BĚLINA, P., HÁJEK, J., HLAVAČKA, M., KLIMEK, A., KOKOŠKA, S., KUČERA, J. P., KUDĚLA, J., LÁNIK, J., NOVOTNÝ, V., POKORNÝ, J., VLK, J. (1998): *Dějiny Prahy II.: Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti*. Praha a Litomyšl, Paseka, 566 s.
- BRONCOVÁ, D. (ed.), (2004): *Praha 7 křížem krážem*. Praha, MILPO MEDIA s.r.o., 159 s.
- CYBRIWSKY, R. (1978): Social aspects of neighborhood change. *Annals of the Association of American Geographers*, 68, č. 1, s. 17–33.
- HAASE, A., STEINFÜHRER, A. (2007): Demographic Change as a Future Challenge for Cities in East Central Europe. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 89, č. 2, s. 183–195.
- HAMNETT, CH. (2001): Social Segregation and Social Polarization. In: Paddison, R. (ed.): *Handbook of Urban Studies*. London, SAGE Publications, s. 162–176.
- CHELCEA, L., POPESCU, R., CRISTEA, D. (2015): Who Are the Gentrifiers and How Do They Change Central City Neighbourhoods? Privatization, Commodification, and Gentrification in Bucharest. *Geografie*, 120, č. 2, s. 113–133.
- ILÍK, J., OUŘEDNÍČEK, M. (2007): Karlín a jeho proměny v souvislostech postsocialistické transformace Prahy. *Geografie*, 112, č. 3, s. 292–314.
- KNOX, P., PINCH, S. (2010): *Urban Social Geography* (6th edition). Harlow, Pearson Education Limited, 373 s.
- KOVÁCS, Z., WIESSNER, R., ZISCHNER, R. (2015): Beyond gentrification: Diversified neighbourhood upgrading in the inner city of Budapest. *Geografie*, 120, č. 2, s. 251–274.
- LEFEBVRE, H. (2004): *Rhythmanalysis: Space, Time and Everyday life*. London, Continuum, 130 s.

- MARCIŃCZAK, S., TAMMARU, T., NOVÁK, J., GENTILE, M., KOVÁCS, Z., TEMELOVÁ, J., VALATKA, V., KÄHRIK, A., SZABÓ, B. (2015): Patterns of Socioeconomic Segregation in the Capital Cities of Fast-Track Reforming Postsocialist Countries. *Annals of the Association of American Geographers*, 105, č. 1, s. 183–202.
- MARCUSE, P., VAN KEMPEN, R. (2000): *Globalizing Cities: A New Spatial Order?* Oxford, Blackwell Publishing, 340 s.
- MATĚJŮ, P. (1977): Sociologické aspekty vývoje bydlení v Praze. *Sociologický časopis*, 13, č. 1, s. 39–58.
- MATĚJŮ, P., VEČERNÍK, J., JEŘÁBEK, H. (1979): Social Structure, Spatial Structure and Problems of Urban Research: the Example of Prague. *International Journal of Urban and Regional Research*, 3, č. 1–4, s. 181–202.
- MULÍČEK, O., OSMAN, R., SEIDENGLANZ, D. (2010): Časoprostorové rytmy města – industriální a postindustriální Brno. In: Ferenčuhová, S., Galčanová, L., Vacková, B. (eds.): *Československé město včera a dnes: každodennost, reprezentace, výzkum*. Brno, Červený Kostelec, Pavel Merwart/Masarykova univerzita, s. 195–220.
- MUSIL, J. (2005): Prague returns to Europe. In: Hamilton, I., Dimitrovska Andrews, K., Pichler-Milanović, N. (eds.): *Transformation of Cities in Central and Eastern Europe: Towards globalization*. Tokio, United Nations University Press, s. 281–317.
- MUSIL, J. (2006): Prague, Present Meets Past. *International Review of Sociology*, 16, č. 2, s. 241–270.
- OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J. (2007): Kvantitativní analýza stavu a vývoje segregace/separace obyvatelstva. In: Sýkora, L., Maier, K., Drbohlav, D., Ouředníček, M., Temelová, J., Janská, E., Čermáková, D., Posová, D., Novák, J.: *Segregace v České republice: Stav a vývoj, příčiny a důsledky, prevence a náprava*. Závěrečná editovaná zpráva projektu: WA-014-05-Z01. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, s. 9–28.
- OUŘEDNÍČEK, M., PULDOVÁ, P. (2006): Změny sociálního prostředí v zázemí Prahy jako důsledek procesu suburbanizace. In: Ouředníček, M. (ed.): *Sociální geografie Pražského městského regionu*. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, s. 128–142.
- OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. (2009): Twenty years after socialism: the transformation of Prague's inner structure. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Sociologia*, 54, č. 1, s. 9–30.
- OUŘEDNÍČEK, M., POSPÍŠILOVÁ, L., ŠPAČKOVÁ, P., KOPECKÁ, Z., NOVÁK, J. (2016): The velvet and mild: Socio-spatial differentiation in Prague after transition. In: Tammaru, T., Marcińczak, S., van Ham, M., Musterd, S. (eds.): *Socio-Economic Segregation in European Capital Cities: East meets West*. London, New York, Routledge, s. 261–286.
- PAQUET, C., CARGO, M., KESTENS, Y., DANIEL, M. (2010): Reliability of an instrument for direct observation of urban neighbourhoods. *Landscape and Urban Planning*, 97, č. 3, s. 194–201.
- PARKES, D., THRIFT, N. (1980): *Times, Spaces and Places. A Chronogeographic perspective*. Chichester, John Wiley & Sons, 527 s.
- POLÍVKA, J. (2007): Sociální diferenciacie v prostoru pražských subcenter. *Geografie*, 112, č. 3, s. 266–291.
- POSPÍŠILOVÁ, L. (2012): Denní rytmus lokalit pražského centra. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): *Sociální proměny pražských čtvrtí*. Praha, Academia, s. 136–158.
- PŘÍDALOVÁ, I., OUŘEDNÍČEK, M. (2017): Role zahraniční migrace v měnící se sociálně-prostorové diferenciaci Prahy. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, (v tisku).

- SAILER-FLIEGE, U. (1999): Characteristics of post-socialist urban transformation in East Central Europe. *GeoJournal*, 49, č. 1, s. 7–16.
- SASSEN, S. (2007): Urban sociology in the 21st century. In: Bryant, C., Peck, D. (eds.): *21st century sociology: A reference handbook*. Thousand Oaks, SAGE Publications, s. 476–486.
- SCOTT, A. (2008): Resurgent metropolis: economy, society, and urbanization in an interconnected world. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32, č. 3, s. 548–564.
- SÝKORA, L. (1999): Changes in the internal spatial structure of post-communist Prague. *GeoJournal*, 49, č. 1, s. 79–89.
- SÝKORA, L. (2001): Proměny prostorové struktury Prahy v kontextu postkomunistické transformace. In: Hampl, M.: *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, s. 127–166.
- SÝKORA, L., KAMENICKÝ, J., HAUPTMANN, P. (2000): Changes in the spatial structure of Prague and Brno in the 1990's. *Acta Universitatis Carolinae Geographica*, 35, č. 1, s. 61–76.
- ŠPAČKOVÁ, P. (2011): *Sociální prostředí a lokální komunity: město, suburbium, venkov*. Dizertační práce. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 64 s.
- ŠPAČKOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M., SUSOVÁ, K. (2012): Sociální prostředí, sociální kapitál a sociální klima v suburbii. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): *Sociální proměny pražských čtvrtí*. Praha, Academia, s. 179–205.
- ŠPAČKOVÁ, P., POSPÍŠILOVÁ, L., OUŘEDNÍČEK, M. (2016): The Long-term Development of Socio-spatial Differentiation in Socialist and Post-socialist Prague. *Sociologický časopis/ Czech Sociological Review*, 52, č. 6, s. 821–860.
- TEMELOVÁ, J. (2007): Flagship developments and the physical upgrading of post-socialist inner city: The Golden Angel project in Prague. *Geografiska Annaler*, 89B, č. 2, s. 169–181.
- TEMELOVÁ, J. (2009): Urban revitalization in central and inner parts of (post-socialist) cities: conditions and consequences. In: Ilmavirta, T. (ed.): *Regenerating Urban Core*. Helsinki, Helsinki University of Technology, Centre for Urban and Regional Studies, s. 12–25.
- TEMELOVÁ, J., NOVÁK, J. (2007): Z průmyslové čtvrti na moderní městské centrum: proměny ve fyzickém a funkčním prostředí centrálního Smíchova. *Geografie*, 112, č. 3, s. 315–333.
- TEMELOVÁ, J., NOVÁK, J. (2011): Daily street life in the inner city of Prague under transformation: The visual experience of socio-spatial differentiation and temporal rhythms. *Visual Studies*, 26, č. 3, s. 213–228.
- ZORBAUGH, H. (1926): The Natural Areas of the City. In: Burgess, E. (ed.): *The Urban Community*. Chicago, University of Chicago Press, s. 82–88.

OSTATNÍ ZDROJE

- ARCDATA PRAHA, s.r.o. (2013): ArcČR 500: Digitální geografická databáze, verze 3.1. [online]. ARCDATA PRAHA, s.r.o. [cit. 16. 03. 2014]. Dostupné z: <<http://www.arcdata.cz/produkty-a-sluzby/geograficka-data/arccr-500/>>.
- ČSÚ (2011): Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Data za základní sídelní jednotky a statistické obvody. Praha, Český statistický úřad.
- ČÚZK (2016): Prohlížeč služba WMS – Ortofoto [online]. Český úřad zeměměřický a katastrální [cit. 27. 10. 2016]. Dostupné z: <<http://geoportal.cuzk.cz/geoprohlizec/?wmcid=2012>>.
- Viareality (2014): Viareality – realitní server [online]. [cit. 16. 03. 2014]. Dostupné z: <<http://www.viareality.cz/>>.